

GEOGRAFIK IQLIM O`ZGARISHIGA TA`SIR ETUVCHI OMILLAR**Sobirova Munira Akram qizi**

*O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Tabiiy fanlar fakulteti, Geografiya va iqtisodiy bilim
asoslari yo'nalishining 2-bosqich talabasi*

Abstract: *Climate change is one of the most urgent problems facing the world today. Earth's climate has been changing for millions of years, but the rate of change has accelerated in recent decades. This is due to human activities such as burning fossil fuels that release greenhouse gases into the atmosphere. Greenhouse gases trap heat, which causes the Earth's temperature to rise.*

Keywords: *Climate change, Greenhouse gases, Human activity, Sea level rise, Extreme weather events.*

ASOSIY QISM

Iqlim o'zgarishi bugungi kunda dunyo oldida turgan eng dolzarb muammolardan biridir. Yerning iqlimi millionlab yillar davomida o'zgarib bormoqda, ammo so'nggi o'n yilliklarda o'zgarish tezligi tezlashdi. Bu atmosferaga issiqxona gazlarini chiqaradigan qazib olinadigan yoqilg'ilarni yoqish kabi inson faoliyati bilan bog'liq. Issiqxona gazlari issiqlikni ushlab turadi, bu esa Yer haroratining oshishiga olib keladi.

Iqlim o'zgarishining oqibatlari allaqachon butun dunyoda sezilmoqda. Dengiz sathi ko'tarilmoqda, ekstremal ob-havo hodisalari kuchaymoqda, muzliklar erib bormoqda. Ushbu o'zgarishlar inson salomatligi, qishloq xo'jaligi va ekotizimlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Geografik iqlim o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillar

Geografik iqlim o'zgarishiga ta'sir qiluvchi ko'plab omillar mavjud. Eng muhim omillarga quyidagilar kiradi:

Yerning Quyosh atrofida aylanishi. Yerning Quyosh atrofida aylanishi mukammal aylana emas. Buning o'rniga, u bir oz elliptikdir. Bu shuni anglatadiki, Yerning quyoshdan uzoqligi yil davomida o'zgarib turadi. Yer quyoshga yaqinroq bo'lsa, u ko'proq quyosh radiatsiyasini oladi, bu esa iqlimning isishiga olib keladi. Yer quyoshdan uzoqroqda bo'lsa, u kamroq quyosh nurlanishini oladi, bu esa iqlimning sovishini keltirib chiqaradi.

Yerning egilishi. Yerning o'qi 23,5 daraja burchak ostida egilgan. Ushbu egilish Shimoliy va Janubiy yarimsharlarning yil davomida har xil miqdorda quyosh nurlanishiga olib keladi. Shimoliy yarim shar quyoshga egilganida, u ko'proq quyosh radiatsiyasini oladi, bu esa iqlimning isishiga olib keladi. Shimoliy yarim shar quyoshdan uzoqlashganda, u kamroq quyosh nurlanishini oladi, bu esa iqlimning sovishini keltirib chiqaradi.

Yerning aylanishi. Yerning aylanishi shamol va okean oqimlarini keltirib chiqaradi. Bu oqimlar butun dunyo bo'ylab issiqlikni tarqatadi, bu esa iqlimga ta'sir qiladi.

Yer yuzasining xususiyatlari. Yer yuzasining tog'lar, okeanlar va cho'llar kabi xususiyatlari iqlimga ta'sir qiladi. Tog'lar havo oqimini to'sib qo'yadi, bu esa harorat va yog'ingarchilikning o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Okeanlar issiqlikni saqlaydi, bu esa iqlimni mo'tadillashtirishi mumkin. Cho'llar quruq va issiq, bu ekstremal ob-havo hodisalariga olib kelishi mumkin.

Vulqon otilishi va boshqa tabiiy hodisalar. Vulqon otilishi va boshqa tabiiy hodisalar atmosferaga issiqxona gazlarini chiqarishi mumkin, bu esa iqlimning isishiga olib keladi.

Inson faoliyati. Inson faoliyati, masalan, qazib olinadigan yoqilg'ilarni yoqish atmosferaga issiqxona gazlarini chiqarishi mumkin, bu esa iqlimning isishiga olib kelishi mumkin. Iqlim o'zgarishining geografiyaga ta'siri.

Iqlim o'zgarishi geografiyaga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Dengiz sathi ko'tarilmoqda, ekstremal ob-havo hodisalari kuchaymoqda, muzliklar erib bormoqda. Ushbu o'zgarishlar butun dunyo bo'ylab odamlarning yashash va ishlash tarziga katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Dengiz sathining ko'tarilishi

Iqlim o'zgarishining eng ko'zga ko'ringan oqibatlaridan biri dengiz sathining ko'tarilishidir. Dengiz sathi bir necha asrlar davomida ko'tarilib kelmoqda, ammo so'nggi o'n yilliklarda ko'tarilish tezligi tezlashdi. Bu muzliklar va muz qatlamlarining erishi, isish tufayli dengiz suvining kengayishi bilan bog'liq.

Dengiz sathining ko'tarilishi allaqachon qirg'oq jamoalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Sohilbo'yi hududlari suv toshqini, eroziya va sho'r suvning kirib kelishiga ko'proq moyil bo'lib bormoqda. Bu odamlarni boshqa joyga ko'chirishga majbur qilmoqda va infratuzilma va ekotizimlarga zarar etkazmoqda. Ekstremal ob-havo hodisalari

Iqlim o'zgarishining yana bir asosiy ta'siri - bo'ronlar, toshqinlar va qurg'oqchilik kabi ekstremal ob-havo hodisalarining ko'payishi. Bu hodisalar tobora kuchayib, tez-tez bo'lib, keng ko'lamli zarar etkazmoqda.

Dovullar hozir o'tmishdagiga qaraganda kuchliroq va halokatli. Toshqinlar tobora keng tarqalgan va shiddatli bo'lib, mulk va infratuzilmaga keng miqyosda zarar etkazmoqda. Qurg'oqchilik tez-tez va shiddatli bo'lib, hosilning nobud bo'lishiga va suv tanqisligiga sabab bo'lmoqda.

Muzliklarning erishi

Muzliklar dahshatli tezlikda erishmoqda. Bu atmosfera va okeanlarning isishi bilan bog'liq. Muzliklar chuchuk suvning muhim manbalari bo'lib, ularning erishi butun dunyo bo'ylab suv ta'minotiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Muzliklar Yer iqlimini tartibga solishda ham rol o'ynaydi. Muzliklar erishi bilan atmosferaga suv bug'larini chiqaradi. Suv bug'i issiqxona gazidir va uning tarqalishi iqlim o'zgarishiga yordam beradi. Ekstremal ob-havo hodisalari

Iqlim o'zgarishining yana bir asosiy ta'siri - bo'ronlar, toshqinlar va qurg'oqchilik kabi ekstremal ob-havo hodisalarining ko'payishi. Bu hodisalar tobora tez-tez bo'lib, keng ko'lamli zarar etkazmoqda.

Dovullar o'tmishdagiga qaraganda hozir kuchliroq va halokatliroq. Toshqinlar tez-tez va shiddatli bo'lib, mulk va infratuzilmaga keng miqyosda zarar etkazmoqda. Qurg'oqchilik tez-tez va shiddatli bo'lib, hosil yetishmasligi va suv tanqisligiga olib keladi.

Muzliklarning erishi

Muzliklar qo'rqinchli darajada rivojlanmoqda. Bu atmosfera va okeanlarning isishi bilan bog'liq. Muzliklar chuchuk suvning muhim manbalari bo'lib, ularning erishi butun dunyo bo'ylab suv ta'minotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Muzliklar Yer iqlimini tartibga solishda ham rol o'ynaydi. Muzliklar erishi bilan atmosferaga suv bug'larini chiqaradi. Suv bug'i issiqxona gazidir va uning chiqishi iqlim o'zgarishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.The Uninhabitable Earth: Life After Warming by David Wallace-Wells.
- 2.Six Degrees: Our Future on a Warmer Planet by Mark Linas.
3. Drawdown: The most comprehensive plan proposed by Paul Hawken to reverse global warming.
4. Climate Change: A Beginner's Guide by Michael Mann.
5. The Physical Science of Climate Change by Stephen Schneider.
6. Climate Change: A Global Challenge, John Houghton.
7. Climate Change: The Complete Briefing by David Suzuki and Holly Dressel.
8. Climate Change: The Solution Is Here, Michael Brune.